

Heimerson påläst?

PÅ SIDAN 31 I SVENSK TIDSKRIFT (5/1999) skriver Staffan Heimerson om den dåliga svenska kinabevakningen. Det kan han ha rätt i.

När han sedan hävdar att rapporteringen på sjuttioalet var intensivare väljer han sina exempel på ett sätt som klart visar att han inte har läst alla de böcker han talar om:

”Strömmen av författare som Lars Gustafsson och Jan Myrdal, Tore Zetterholm och Sven Lindqvist, diplomater som Gunnar Hägglöf, kulturjournalister som Ingmar Björkstén och Olof Lagercrantz skrev från Kina hänfödda texter, medan kulturrevolutionens barbari pågick.”

Sven Lindqvist första kinabok skrevs långt före kulturrevolutionen. Min bok *Kinesisk höst* skrevs och utkom 1978 och har som ämne Kina i efterdyningarna efter den epok som brukar kallas ”De Fyras Gång”. Någon kulturrevolution att beundra pågår verkligen inte i mina reportage. Däremot finns där många vittnesbörd om de lidanden den vållade.

Det lönar sig nästan alltid att läsa böcker innan man kommenterar dem.

Lars Gustafsson
Professor, Texas

Heimerson svarar:

Lars Gustafsson skriver i sitt inlägg: ”Någon kulturrevolution att beundra pågår verkligen inte i mina reportage.”

Inte?

I *Kinesisk höst* skriver Gustafsson om folkkommunerna, vilka ju var själva basen för ”den stora proletära kulturrevolutionen”:

”Men folkkommunerna fick mig att haja till. Här finns någonting som inte har någon verklig motsvarighet någon annanstans i världen. Här blev jag slutgiltigt övertygad om att den socialistiska revolutionen faktiskt varit i stånd att skapa inte bara frihet från nöd, utan – under optimala förhållanden – också livskvalitet, verklig, solid livskvalitet för en stor del av Kinas massor.

Ett av de få ställen, där jag är alldeles övertygad om att det faktiskt finns förutsättningar för något som skulle kunna kallas ett ’bekymmersfritt’ liv, är den kinesiska folkkommunen. Och med bekymmersfritt menar jag då inte någon slags konstlad utopitillvaro av den typ som Thomas Mann skildrar i *’Der Zauberberg’* utan högggradigt aktiva liv, tillbragta under hårt arbete, där ett harmoniskt förhållande upprättas mellan arbetet och dess frukter, mellan privat och kollektivt, mellan bostad och arbetsplats, mellan trygghet och stimulanser.

Med enheter av folkkommunens storhet uppnåddes äntligen det optimala läge där varje investering gav sin fulla effekt. Nya näringsgrenar kunde etableras, arbetskraften kunde tillvaratas fullständigt. Vad har vi gjort med den svenska landsbygden? Här ett intensivt, blomstrande jordbruk i en miljö som möjliggör både småindustrier och hela stadsmiljöns känsla av sociala kontakter, av mänsklig närvaro, lönsamhet, effektivitet, tillräcklig mångfald för att var och en skulle kunna välja sin syssla efter sin läggning. (Hade jag levat i Ma Lu hade jag valt att bygga sampaner.)”

Det slår mig hur det inte bara lönar sig att läsa böcker innan man kommenterar dem utan också att läsa om böcker, när man går i svaromål.

Då finns den där, Gustafssons oförblommerade hyllning till socialism och folkkommuner, och därigenom indirekt till det totalitära systemet.

Det är begripligt om Gustafsson försökt förtränga sin beskrivning av Kina hösten 1977. Märkligt nog finns skildringen inte med, när Per Ahlmark i sina genomgångar i böckerna *Vänstern* och *tyranniet* och *Det öppna såret* nagelfar ’det galna kvartselet’ och the fellow travellers’ medlöperier till massmord. De två böckerna är annars standardverk för den som behöver argument av typen eat your own shit. Alla andra dumheter finns med, Sverker Åströms och Myrdals, Guillous och Pierre Schoris, Birgitta Dahls, Ehnmarks och Enqvists – till och med jag får schavottera för en slarvig formulering skriven på Västbanken. Ahlmarks renhållning är föredömlig. Synd bara att han missade Gustafssons panegyrik. På min kinahylla finner jag att ambassadör Ingmar Karlsson i sin kinabok *Kina i våra hjärtan*, är den ende som katalogiserat svärmeriet för Kina. Och där finns Gustafsson med.

Även vad gäller Sven Lindqvist har Gustafsson fel. Jag har ingenstans talat om hans första kinabok. Han har skrivit flera. Den kinahyllande *Myten om Wu Tao-tzu*, skrevs 1967 då kulturrevolutionen var i full sving.

Staffan Heimerson
Författare och reporter, Sydney

PS. Varför, förresten, flyttade Gustafsson till Texas i stället för att stanna kvar i Ma Lu?

Svensk Tidskrift välkomnar kommentarer, kritik och synpunkter från läsarna.

Vi förbehåller oss dock rätten att korta insända texter av utrymmesskäl.

Sänd ditt bidrag per e-post till fredrik.erixon@svensktidskrift.se

Kommunitarismen, igen

I SVENSK TIDSKRIFT (6/99) menar Ludvig Beckman att värdeoliberalismen, som den företräds av bl a mig och Per Ericson, inte har lärt något av kommunitarismen.

Han hävdar att vi betraktar politisk frihet som det enda som behövs för ett gott samhälle. Men bara den som ser politik som allt kan tro att vår vilja att hålla tvånget i ett samhälle under sträng kontroll, betyder att vi inte har andra värden. "Friheten är inte en tillräcklig, men en nödvändig förutsättning", som jag uttrycker det i den av Beckman kritiserade skriften *Fullständiga rättigheter* (Timbro, 1999).

Beckman medger att de kommunitära insikterna delvis är triviala, men menar att de politiska konsekvenserna är intressanta. Tyvärr nämner han inte vilka de är. Värdeborgerliga har visat varför frihet är en förutsättning för mänsklig växt och god sam-

varo. Beckmans enda motargument är att ett definitivt politiskt svar måste vänta, för vi vet inte exakt vilken politik som kan bevara ett gott medborgarskap. Men för att kritisera ett svar räcker det inte att hänvisa till allmän osäkerhet. Det krävs en konkret kritik och åtminstone en skiss av en alternativ politik och dess relativa förtjänster.

Liberaler konstaterar att individen har enorm glädje av gemenskap, samarbete och andra människor. Men detta tycker Beckman inte räcker, därför att det säger bara att gemenskapen ligger i individens egenintresse, och att hon därför bör kämpa för dem.

Samhället är för Beckman inte bara ett medel för individens önsknings och behov. Vad är de i så fall? Beckman förbigår denna kärnfråga. När ska individen tvingas till uppoffring mot sitt eget intresse? Och hur argumenterar man för det? Det räcker naturligtvis inte med konstaterandet att det är

gott för individen, vilket Beckmans själv anför. I så fall är det ju egenintresse, dvs motsatsen till uppoffring.

Det räcker inte heller med truismer om att människan är en social varelse. Det innebär bara att vi har fostrats i ett sammanhang och att vi mår bra i vissa former av samhällen. Det visar inte att gemenskapen är ett egenvärde, eller att vi har en generell förpliktelse att vara lojal mot den samhällsordning som vi råkar befinna oss i.

Historiens värsta förbrytelser har varit utslag av grupp känsla, lojalitet och solidaritet. Vi måste bedöma vilka traditioner, grupper och samhällen som är bra respektive dåliga för människan, och det kan vi bara göra genom individuellt förnuft och frihet att välja, inte med hänvisning till tradition och grupp gemenskap.

Johan Norberg

Juridik, inte politik

EFTER ATT HA LÄST Aleksander Peczeniks och Mårten Schultz artiklar i Svensk Tidskrift 6/99, kan jag – trots att jag känner en viss sympati för några av de teser som drivs i dessa artiklar – inte låta bli att ge uttryck för en från artiklarna avvikande åsikt.

En av de teser som drivs i båda artiklarna tycks vara att den sk Uppsalaskolan bär ansvaret för den svenska rättsvetenskapens värdenneutralitet, vilken båda författare för övrigt tycks beklaga. Om detta är rätt uppfattat, är det tyvärr en något försåtlig tes. Som Schultz själv mycket riktigt påpekar "förbjöd" aldrig Hägerström värdeomdömen – det han däremot sade var att dessa värdeomdömen inte kan göra anspråk på att vara vetenskap. Detta uttalande måste framför allt ses mot bakgrund av den på Hägerströms tid förhärskande sk "begreppsjurisprudensen", som i grova drag ansåg sig kunna härleda utsagor om gällande rätt med hjälp av mer eller mindre poli-

tiskt laddade juridiska begrepp; man försökte alltså via den status som expertkunskap kan ge påverka rättsordningen i en viss önskvärd riktning. Hägerströms påpekande att värdeomdömen inte är att anse som juridisk vetenskap kan således också ses som ett försvar av demokratiska principer: när jag som jurist talar om juridik har jag hela den pondus som vetenskapen ger i ryggen, börjar jag däremot tala om värdeomdömen, talar jag som medborgare vars åsikt är lika god eller dålig som någon annans.

Jag håller heller inte med om att den nödvändiga konsekvensen av Uppsalaskolans filosofi blir att man kompilerar uttalanden ur rättskällorna istället för att vara produktiv som vetenskapsman. Rättskällorna – traditionellt lagar, deras förarbeten, domstolspraxis och juridisk vetenskaplig litteratur – innehåller värden: lagstiftaren är tex i regel noga med att ange varför man vill inskränka vissa äganderättsbefogenheter. Sådana uttalanden står i förarbetena till

den relevanta lagstiftningen. Att en jurist skulle få argumentera med fritt påhittade egna värderingar kan väl ändå inte vara Peczeniks och Schultz mening – framför allt inte om detta skall innebära ett korrektiv av lagstiftning som ändå har demokratisk förankring. Det finns även vid en strikt tillämpad rättskällevärdning olika lika välförankrade och juridiskt rimliga svarsalternativ på nästan varje givet problem: vilket alternativ rättstillämparen väljer, är ett uttryck för dennes personliga värderingar. Det som rättskällevärdningen och den strikta rättsdogmatiken således är till för är att snäva in det område där den rättssökande är hänvisad till juristens skön så mycket som möjligt; att detta sista område för värdeavgöranden inte går att eliminera torde idag vara juridiskt allmängods.

Jakob Heidbrink

Doktorand i juridik vid Stockholms universitet

Juristernas tystnad

TESEN I MÅRTEN SCHULTZ artikel om juristernas tystnad är att juristerna, varmed väl huvudsakligen menas Sveriges domare, står under inflytande av Uppsalaskolans läror och Axel Hägerströms filosofi. Denna tes är obevisad och har inte ens sannolikhetens prägel. Den är till och med delvis självfalsifierande. Ty om beskrivningen av Uppsalaskolans metoder med förenkling av tankar och uttryckssätt vore riktig så skulle den snarast underlätta för även den mest oerfarne unge domare att beskriva sina rättsliga utgångspunkter för omvärlden.

Schultz tankar är fantasiskapelser på samma tema som det Maciej Zaremba utvecklade när han i Orättens rötter (Moderntider dec jan 1995/96 s. 26–39) hävdade att samma filosofiska riktningar var orsaken till att hela det svenska rättssystemet hade en inre rutenhet. Jag har belyst saken i Journalismen och rätten (Juridisk Tidskrift 1997–98 s. 984–1007 där den följts av ytterligare artiklar). Zarembas tankar kan efter den förda debatten dödförklaras och det hade varit fruktbart om Schultz hade beaktat innehållet i den debatten.

Juristernas tystnad har – om den finns – helt andra och verklighetsnära förklaringar än de Schultz serverar. Det finns en etablerad yrkesregel på processrättslig grund som säger att en domare inte får ändra eller komplettera en dom genom efterföljande uttalanden. (Se artiklar i Advokaten av Thorulf Arwidson nr 7/96 s 18 och Olle Ekstedt nr 8/96 s 19).

Många domare vägrar att uttala sig offentligt för att inte riskera att synda mot regeln att de inte får ändra eller komplettera sin dom. Det finns i och för sig mycket som kan sägas om de rättsliga utgångspunkterna för en dom utan att man syndar mot huvudregeln men det kan vara svårt att hålla gränsen och många journalister vill gärna pressa ett intervjuoffer till överträdelser.

Det är i själva verket till stor del journalisternas metoder som avskräcker domare från att ge medborgarna den information från den dömande verksamheten som de i det moderna samhället bör få.

Olle Ekstedt
Jur dr, hovrättslagman

Schultz svarar Ekstedt:

Den 16/1-00 publicerades i DN något så ovanligt som ett inlägg av en framstående domare där brister i det svenska rättssystemet påtalades. Om fler domare hade höjt sina röster på det sätt som upphovsmanen till denna debattartikel gjorde hade Sveriges offentliga samtal i hög grad berikats. Skribent var Olle Ekstedt.

Jag tror därför Ekstedt delar min grundläggande uppfattning att det är önskvärt att jurister deltar i debatten. Vilka som bör föra juristernas talan kan man diskutera. Jag håller med Ekstedt om att domarna inte alltid är de härvid bäst lämpade (se JUSEK-tidningen 1/99). Nu har jag heller aldrig påstått det. Varför Ekstedt tror att min artikel skulle ta sikte på just domare, kan jag inte se.

Anledningen till juristernas tystnad har olika förklaringsgrunder. Jag gör inte anspråk på att hittat ett "sant" svar. Om mitt förslag är trovärdigt eller inte är upp till läsaren att avgöra. Att det i någon logisk mening skulle vara "självfalsifierande" faller emellertid på sin deduktiva orimlighet.

Mårten Schultz

Peczenik svarar Heidbrink:

En tänkande människa har alltid grunder för sina värdeomdömen. Värdeomdömenas innebörd påverkas därför av kontexten. Juristerna kan beakta den rättsliga kontexten bättre än lekmän. Därför kan deras värdeomdömen om rätten vara bättre motiverade och på så sätt bättre än andras.

Heidbrinks beskrivning av "begreppsjurisprudensen" är grovt förenklad. 1800-talets begreppsjuridik var en vidareutveckling av tusenåriga studier av romersk rätt. Dess uppgift var inte alls att lansera juristernas politiska uppfattningar, utan att göra rätten mer systematisk och koherent. Därmed kunde juridiken utgöra samhällets skydd

mot tyranners godtycke. Kan den inte fungera som skydd mot demokratiskt legitima men väl så stressade politiker? Påstår Heidbrink att allt som våra politiker kommer på är gott, behöver inte parlamentet någon motvikt? Är maktodelningsläran fel, kan inte makten delas med domstolarna, behöver inte domstolarna rättsvetenskapens hjälp?

Förvisso är den kunniga rättsdogmatikerns värderingar inte "fritt påhittade". Man kan se min teori som en utvidgning av domarens arbetsmaterial. Lagen är den främsta rättskälla som skall följas. Rättspraxis och förarbetena är sekundära rättskällor. De i kulturarvet förankrade värdena och principerna kan uppfattas som tertiära rättskäl-

lor. Rätten är en sak, moralen en annan, men de är fast förbundna genom kulturarvet.

Ytterst gäller frågan en rimlig kompromiss mellan den föränderliga och pluralistiska politiken och å den andra sidan de tröga värdena. Den klassiska rättsfilosofin har kanske överskattat de objektiva värdena, många nutida debattörer överskattar den dynamiska politikens förträfflighet. Men rätten får inte bli genompolitiserad.

Juridiken borde vara politikens broms. Den normativa rättsvetenskapen gör bromsen effektiv.

Aleksander Peczenik
Professor, Lund